

2. Васильченко О. Методи психосемантики в дослідженні соціальних уявлень / О. Васильченко // Соціальна психологія. – 2004. – № 2 (4). – С. 19-37.

3. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посібник / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.

4. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики / А. А. Леонтьев. – М., 2005. – 288 с.

5. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія: навч. посіб. / Антоніна Михайлівна Львовичкіна. – К., 2002. – 144 с.

6. Майерс Д. Соціальна психологія / Д. Майерс; [перев. с англ.]. – СПб.: Пітер, 2005. – 752 с.

7. Солдатова Г. У. Психологія міжетнічної напруженості / Г. У. Солдатова. – М.: Смысл, 1998.

8. Стефаненко Т. Г. Методи дослідження етнічних стереотипів / Т. Г. Стефаненко, Е. І. Шлягіна, С. Н. Еніколопов // Методи етнопсихологічного дослідження. – М.: Изд-во МГУ, 1993. – С. 3-27.

9. Стефаненко Т. Г. Етнопсихологія / Т. Г. Стефаненко. – М., 2006. – 368 с.

10. Lelakowska, K. Plec psychologiczna a preferowane bodzce seksualne / Karolina Lelakowska, Zygmunt Zdrojewicz // Seksuologia Polska. – 2008, tom 6, nr 1. – S. 14-20.

УДК 316.-053.6

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

*Макаренко О.М., Голубєва М.О.,
Погрібняк Г.А., Лісовенко Т.О.*

У статті розкриті причини та фактори екстремальної поведінки підлітків: соціально-політичні, економічні, психологічні. Аналізується зв'язок стану мотиваційно – вольової сфери підлітка та його агресивності.

Ключові слова: екстремальність, екстремальна й агресивна поведінка підлітків, ризик, агресія.

В статті описані причини і фактори екстремального поведінки підлітків: соціально-політичні, економічні, психологічні. Просліджується зв'язок між станом мотиваційно – вольової сфери підлітка і його агресивністю.

Ключевые слова: экстремальность, экстремальное и агрессивное поведение подростков, риск, агрессия.

The article reveals the reasons and the facts of teenagers' extreme behavior: social, political, economic and psychological. There is connection between the state of teenager motivating-strong-willed sphere with his aggressive behavior.

Key-words: *extremity, teenagers' extreme behavior, risk, aggression.*

Актуальність досліджуваної проблеми. У сучасному українському суспільстві відбуваються кризові процеси, які негативно впливають на психологію людей, особливо підлітків, породжуючи екстремальну поведінку. *До таких соціальних процесів на найвищому рівні слід віднести:* відсутність ясної молодіжної політики у державі, недосконалість законів і роботи правоохоронних органів, безкарність злочинців; безробіття (явне та приховане); відсутність соціальних гарантій і слабка фінансова державна підтримка економічно бідних родин; руйнування традиційних інститутів соціалізації молодого покоління (дитячих і юнацьких організацій). *На середньому соціальному рівні:* існують наочні приклади насильства та жорстокості у деяких ЗМІ; недостатність своєчасної кваліфікованої диспансеризації дітей, що унеможливорює виявити фізичні та психічні порушення молодого покоління; відсутня широка мережа безкоштовного позашкільного навчання та виховання (гуртків, секцій та т. і.); доступними є вживання тютюну, алкоголю, наркотиків. *На іншому соціальному рівні (сімейному рівні) до таких проблем відносяться:* неповна родина, матеріальне становище сім'ї (як бідність, так і багатство); низький освітній та культурний рівень батьків; авторитарний стиль виховання, різні педагогічні вимоги до дітей, жорстокість батьків та їхня безкарність, інколи психологічна незахищеність юної людини; зловживання батьками алкоголю, наркотиків та інше; заперечення самоцінності дитячого життя; недостатнє або надлишкове задоволення потреб дітей; байдуже ставлення деяких батьків до вживання дітьми та підлітками психотропних речовин тощо.

Сучасний напрям психології – екстремальна психологія – вивчає життєдіяльність особистості за межами звичайного повсякденного досвіду в умовах природних і техногенних катастроф, соціальних конфліктів (катаклізмів, війн, насилля та терору, важких хвороб і втрати близьких, а також в інших випробовуваннях, негараздах та бідах). При сучасній глобалізації все більш інтенсивним і напруженим стає ритм життя людей, що дозволяє говорити вже не про швидкості, а про надшвидкості життєвого ритму, особливо в порівнянні з попередніми епохами. Прискорений темп життя змушує вести мову про «новий» антропологічний тип людини, якій для забезпечення гідного власного життя та життя своєї сім'ї доводиться витрачувати все більше зусиль.

Це спричиняє вірогідність виходу індивіда за грань між «штатним» функціонуванням його нервової системи та тим станом, при якому остання не витримує, потрапляючи в поле нервових зривів, потрясінь і депресій. У граничному, крайньому положенні, психіка особистості прагне збереження своєї життєдіяльності, повернення до стабільного стану, часто включаючи компенсаторні механізми. Ці механізми можна порівняти з психологічним механізмом сублимації.

Щоб зберігати своє тілесне та психічне здоров'я, сучасній людині доводиться знаходити заняття, які б наближалися до тих умов, в яких вона знаходиться. Це дозволяє їй адаптуватися до нового ритму та якості життя. *На індивідуальному рівні означений феномен набуває антропологічного сенсу* та проявляє себе в соціальному середовищі на рівні різних типів екстремальності залежно від ставлення індивіда до суспільства.

Актуальність проблеми посилюється в умовах суспільства перехідного періоду, коли відбувається руйнування норм соціальної регуляції, що склалися, а це, у свою чергу, призводить до істотного зростання екстремальної поведінки в різних формах її прояву.

Виклад основного змісту. Розуміння суті екстремальності та особливостей екстремальної поведінки досліджуються ще з Античності (Аристотель, Дж. Бруно, Г. Лейбниц та інші). У наш час ця проблема піднята до рівня сучасних філософських узагальнень про закономірності екстремальних змін (М. Бор, І. Пригожин та інші). Все це знаходить своє відображення в змісті різних понять «екстремальність», «екстремали», «екстремальна поведінка підлітків», «асоціальна поведінка підлітків», «девіантна поведінка підлітків», «агресія та ризик підлітків» [1; 2; 3; 4]. Феномен екстремальності є об'єктом дослідження цілої низки наук, причому кожна з них описує цей феномен із позицій своєї дисциплінарної ізолюваності. Екстремальні явища розглядаються, як правило, в певному, вузькому значенні. І лише взяті у органічному поєднанні результати цих досліджень можуть ініціювати комплексне вивчення екстремальності та її проявів в сучасному суспільстві.

Розвиток сучасної цивілізації в цілому характеризується суперечливими тенденціями. Це докорінно впливає на життя і, так само, безпосередньо стосується проблем освіти. Занурені у повсякденні клопоти, ми не завжди усвідомлюємо, що сьогодні маємо справу із «ною» дитиною, яку погано розуміємо, стосовно якої застосовуємо застарілі схеми. Ігнорування специфіки перехідної доби може коштувати надто дорого. То ж, чи не варто зупинитись і проаналізувати ті питання, з якими безпосередньо пов'язані зміни пріоритетів в освіті початку XXI сторіччя?

Сьогоднішнім підліткам випало жити на зламі епох, бути свідками криз, природних катаклізмів, боротьби батьків за виживання родини, занепаду моральних цінностей, насадження культу речей, фізичної сили, тілесних утіх, розваг, грошей, зброї та т. і. Дехто із молодих зростає із бажанням красивого життя, яке дається легко, без особливих зусиль.

Сучасна молода особа здебільшого живе в ілюзорному, віртуальному світі, далека від життєвих реалій. Часто-густо підліток пізнає довкілля за допомогою комп'ютера, підмінюючи реальні предмети комп'ютерними зображеннями, матеріальні об'єкти з їхніми природними запахами, формами, кольорами заміщуються яскравими, однак, уявними кліше. Дітей та підлітків оточують технічно досконалі іграшки, якими можна захоплюватися, але до яких неможливо «прирости душею». Хто та й коли вчитиме дитину науці та мистецтву реального життя, дасть знання елементарних законів буття, сформує уміння жити у злагоді з людьми, природою та із самим собою? Це мають робити разом батьки та педагоги, сьогодні, не чекаючи, коли життя виставить свій рахунок. А поки що помилки у вихованні множаться: деякі батьки перебільшують значення шкільної освіти, нівелюється значення гармонійного розвитку дитини. Подекуди дух конкуренції витісняє із нашого життя пріоритети совісті, доброти, співчуття... Внаслідок цього підліток часто порушує порядок, дисципліну, ставиться зверхне до інших, деколи не вміє вести себе толерантно, рідко буває щедрою, ображає слабших, виявляє нечесність, егоїзм, безвідповідальність. Не будучи для себе моральним суддею, молода особистість зростає залежною від інших, несамостійною. Деякі із батьків виховують у своїх отроків відчуття марнославства, призвичаюють їх до показухи. Тому підлітки деколи виконують практичні доручення (завдання) абияк, щоб відчепилися, задовольняючись низькою або посередньою якістю зробленого. У такому разі власні зусилля, робота підлітка над собою підмінюються хитрощами, перекладанням відповідальності на інших, спрощенням або підміною життєвих цілей і цінностей.

Життєдіяльність сучасних дітей та підлітків набуло дорослого забарвлення, наповнилося непритаманними їм проблемами, образами, лексикою, сюжетами ігор тощо. Із «нвою дитиною» важче мати справу не скільки через її кращу, порівняно із попередніми поколіннями, поінформованість, скільки через більшу відстороненість від реального життя, меншу довіру до дорослих, емоційну нестійкість та т. і. До того ж, діти зростають у різних умовах: одні голодують, інші ні в чому не знають відмови.

Починати варто з повернення дітей, підлітків до реального життя з його субкультурою, територією, лексикою, таємницями, специфічни-

ми видами діяльності, планомірним, а не суворо внормованим устрем. Мабуть, все-таки не варто поспішати перетворювати особистість, яка розвивається на дорослого, краще створити умови для її повноцінної життєдіяльності на кожному етапі життя. Це гарантуватиме своєчасну появу в неї необхідних особистісних новоутворень, підготує підґрунтя для подальшої соціалізації.

Належність дитини та підлітка до певного соціального прошарка позначається на їхній психології (ставленні до інших людей і до самої себе, системі цінностей, статусі, домаганнях, лексиці, стильові поведінки, іміджі та т. і.). Широкою палітрою характеризуються почуття «із вершків суспільства» до «невдах» (від зверхності, зневаги до відчуття провини, ніяковості, незручності перед однолітками, інколи бажання якось відкупитись від них). Отже, і в перших, і в других формується комплекс меншовартості, який деформує особистісне зростання, окреслює демаркаційну лінію, яка з віком лише збільшується.

Соціально-політичні та економічні перетворення у нашій державі позначаються на неповнолітніх більшою мірою, ніж на інших категоріях населення. Сучасні підлітки – одна з найбільш соціально та економічно незахищених верств населення. Часто вони переживають стан стресу, апатії та роздратування.

Події в різних країнах, силові способи розв'язання кризових ситуацій також позначаються на становищі неповнолітніх. Нині поширення зброї набуло особливо великих масштабів. Це стало однією з причин частих підліткових злочинів.

У сучасних умовах гострою проблемою усього суспільства в цілому та держави зокрема стає проблема профілактичної роботи, яка сприяла б соціальній реабілітації й адаптації дітей, підлітків, схильних до бродяжництва та правопорушень. Тривожним симптомом стає збільшення кількості неповнолітніх з девіантною поведінкою, що проявляється в підлітковому алкоголізмі, наркоманії, порушенні громадського порядку, хуліганстві, вандалізмі. З'являються нові форми негативної поведінки підлітків. Молоді люди беруть участь у військових формуваннях політичних організацій екстремістів, рекеті, співпрацюють з мафією, займаються проституцією й сутенерством.

Проблема залучення підлітків до організованого злочину, екстремістських угруповань є сьогодні однією з найактуальніших. До організованої злочинності недосвідчену молодь іноді приводить бажання стати скоробагачками. Причиною криміналізації молоді є і те, що сучасний підліток немає достатніх позитивних прикладів для наслідування, ідеалів, до яких він міг би прагнути. У середовищі підлітків немало охо-

чих самоствердитися у кримінальному світі. Це відбувається через те, що в підлітка не сформовані власні принципи позитивної поведінки, він переймає їх у «сильнішої» особистості [5].

Останнім часом певна частина населення, особливо молодь та підлітки, втратила звичні життєві орієнтації, віру в духовні цінності, значно послабилися родинні, сімейні та інші соціальні зв'язки, що знижує можливості соціального контролю. Деформація духовного життя проникає у підліткове середовище. Іноді через ЗМІ, побутові конфлікти, брутальні вчинки дорослих у підлітків формується культ жорстокості, насильства, зухвалої поведінки, неповага у ставлення до дорослих, вживання алкоголю, паління, наркотиків, як, начебто, норми життя сучасника, що не збігається з традиційними цінностями народу України.

Певні передачі та серіали на телебаченні стали «електронною зброєю масового знищення», що особливо небезпечно для підлітків. Науковці відмічають, що помітний прямий зв'язок між насильством на телеекрані та зростанням таких злочинів серед неповнолітніх [7]. Деякі батьки, в свою чергу, уникають виховання дітей, перекладаючи ці функції на школу, засоби масової інформації, вулицю. Існують сім'ї, де перегляд телепередач у родині замінює безпосереднє спілкування батьків з дітьми, і це ще не найгірший варіант!

Все тривожнішою стає соціальна ситуація внаслідок соціально-економічних реформ, їхнього негативного впливу на стан дітей та підлітків в Україні. Ця ситуація спрямована на комерціалізацію культури, мистецтва, спорту (стадіони перетворились на ринки, спортклуби та секції для більшості дітей і підлітків недоступні, інколи навіть приміщення театрів використовують не за призначенням). Через високі ціни на квитки для підлітків стає недоступною більшість форм дозвілля. В результаті дозвілля все частіше стає кримінальним.

Політичні процеси в сучасній Україні теж сприяють поглибленню кризи в підлітковому середовищі. Виявилось, що ми неспроможні запропонувати молодим орієнтири та загально людські цінності. А сучасні кволі молодіжні об'єднання не стають помічниками суспільства в розв'язанні проблем виховання молодого покоління.

Одним з психологічних факторів формування злочинної поведінки у молодіжному середовищі є емоційне неприйняття молодої людини у родинному колі чи у групі однолітків. Важливу роль у сімейному вихованні відіграють умови сімейного життя та емоційний характер стосунків між батьками та дітьми. Життєдіяльність тата і матері для дитини, підлітка є своєрідним психологічним стержнем. Якщо такий стержень слабкий чи взагалі відсутній, то у молоді особистості з'яв-

ляється почуття тривожності, незахищеності та небезпеки. Це – низка причин формування у молоді ворожої позиції. А якщо при цьому зростає негативний вплив з боку однолітків [9], то це вже прямий шлях до

щення правової свідомості підлітків сприяє формуванню відповідальності за свої вчинки, кращому розумінню життєвих цінностей, потреби адекватної поведінки та розвитку активної громадянської позиції [6].

Не можна не наголосити й на понятті *«ризик»*, оскільки воно є одним із ключових при дослідженні проблеми екстремальної поведінки. Проблема ризику знайшла своїх дослідників П. Лагадека, А. Томаса, П. Словіка, П. Столлена.

Підлітковий вік – це період розвитку особистості від 11-12 рр. до 15 років, що характеризується різким підйомом активності та глибокою психофізіологічною перебудовою організму та є одним із найскладніших періодів в онтогенезі людини. У цей період виникають нові психологічні утворення, закладаються основи свідомої поведінки, вираховується загальна спрямованість у формуванні моральних уявлень та соціальних установок особистості.

Психологічний портрет типового підлітка був би неповним, якби в ньому не вистачало такої важливої деталі, як *агресія*. На жаль, останнім часом помітне значне зростання як агресивності підлітків, так і проявів з їхнього боку протиправної поведінки. Агресивна поведінка підлітків стає джерелом душевних страждань не тільки батьків, але й власне підлітків, останні нерідко самі стають жертвами агресії з боку ровесників. Це явище викликає глибоку стурбованість у педагогів і працівників правоохоронних закладів. Практично така поведінка зачіпає всіх, хто так чи інакше спілкується з підлітками.

Проблема агресивної поведінки залишається актуальною протягом всього існування людства у зв'язку з її розповсюдженням та впливом, що дестабілізує. Видатний філософ ХХ ст. Бертран Рассел, вважав, що тема агресії стала чи не найпопулярнішою у світовій психології. Їй присвячено велику кількість наукових розвідок. У Європі та Америці регулярно проводяться міжнародні конференції, симпозіуми й семінари з цієї проблематики. На думку автора, у цій цікавій та складній галузі існує ще багато невирішених проблем [8].

Не слід забувати про те, що людина, яка несе агресію, неодмінно страждає від неї так само. У наш бурхливий час мало хто здатен реально керувати власною агресивністю. Роздратованість і нетерплячість, які завжди супроводжують мимовільні прояви агресив-

ності, мають нав'язливий характер. Фактично, переважаюча більшість людей є рабами власної агресивності, особливо якщо від природи вони наділені нею в значній мірі.

стоить ескалація агресії у найрізноманітніших формах та видах. Розвиток сучасної цивілізації призвів до перегляду основних цінностей та ідеалів, які в минулому виступали в якості гальм агресивних процесів і сприяли упорядкуванню людських стосунків. Не можна, на нашу думку, заплішувати очі на таку серйозну проблему, якою є агресивність. Тому так важливо зрозуміти причини агресивної поведінки підлітків, умов її становлення.

Домінанта життєдіяльності підлітка, також як і його поведінка, залежить від стану його мотиваційно – вольової сфери. Підліток уважний тільки щодо того, що якимось пов'язано із його актуальними потребами та переживаннями. Усі особистісні переживання підлітка тією чи іншою мірою пов'язані з пошуком себе, з пізнанням своїх здібностей та можливостей, із прагненням дізнатися, як оцінюють його інші, з постійним перебиранням на себе різних дорослих ролей та гострою необхідністю у формуванні власного образу «Я».

Зараз молодь має широкий спектр поглядів, інтересів, цілей. І, як наслідок цього, у сучасному суспільстві з'явилася величезна кількість течій, напрямків, поглядів. Порівнюючи молодь Заходу і молодь пострадянського періоду, не можна не відзначити їхню принципову відмінність у поглядах на дійсність, що, безсумнівно, обумовлено як економічними, так і політичними факторами. І, якщо молодь Заходу здебільшого чітко визначає свої прагнення, має впевненість у можливостях реалізації свого творчого потенціалу, то тривала економічна криза, нестабільність існування позбавляють українську молодь бажання виявляти повною мірою свої творчі можливості.

За роки незалежного існування нашої держави спостерігається не тільки криза економіки, політики, але і криза сформованих раніше норм, традицій і цінностей. Не секрет, що сучасна молодіжна субкультура не ставить собі за мету формування ідеальної особистості зі зразковою поведінкою. Проте сучасне передове молоде покоління характеризується своєю наполегливістю, швидким засвоєнням нових технологій, здатністю конкурувати, швидко реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві. Поряд із цим, невпевненість, яка властива молоді «радянського періоду» і часів «перебудови», змінилася байдужістю («пофігізмом») стосовно дня майбутнього. Але це, скоріше, за-

хисний механізм молоді, її пристосування до об'єктивних умов, здатність тверезо оцінити обстановку і не бояти~~ся~~ бути не схожими на інших.

Не для кожної молодої людини неформальний вигляд – усвідомлене самовираження. Швидше за все це – наслідування зовнішнього вигляду та характеру поведінки певного неформального лідера групи молоді. Бути неформалом стало просто модно. Проте у своїй більшості неформальна молодь не належить до агресивно налаштованого прошарку суспільства. Це – звичайні підлітки зі схожими інтересами та уподобаннями, іноді схильні до депресій, у яких домінує майже виключно емоційне сприймання світу. На такому їхньому світогляді іноді відбився суспільний негатив (негаразди у сім'ї, матеріальна незабезпеченість, жорстокість оточуючих). Такий підліток прагне реалізувати себе як особистість поза стінами рідної домівки в нестандартний, оригінальний спосіб.

У підлітковому віці активно формуються елементи структури особистості, що відповідають за самоконтроль і планування. Це час для розвитку самоспостереження, самопізнання, саморефлексії, ризику, випробування своїх властивостей. Це виправдовує підліткову цікавість і намагання будь-яким чином отримувати нові враження. Однак неможливо не помітити, що в деяких підлітків жага екстриму буквально «у крові». Вони неначе народжуються з бажанням здійснити якийсь відчайдушний вчинок. Намагаючись зрозуміти причину такої ризикованої поведінки, вчені залізли до свята~~я~~ святих людини – у генетичний код. Але й генетика не дає відповіді на всі запитання. Тим більше, що, на думку самих учених, генетичні чинники формують лише 30% – 60% характеру людини. А що ж інші 70% – 40%? Тут набувають чинності так звані «зовнішні чинники», або «чинники оточення»: виховання, освіта, спосіб життя тощо. Не останню, а, можливо, й одну з найголовніших ролей у культивуванні юних екстремалів відіграє батьківський приклад, вплив, досвід.

Більшість тих молодих хлопців і дівчат, які зараз захоплюються такими видами спорту, як гірські лижі, сноубординг, альпінізм, каякінг, віндсерфінг, дайвінг, пішли стежкою своїх батьків. Зовсім не обов'язково, що тут проявилися гени. Йдеться про звичайне наслідування образ життя батьків, а також про явище спадкоємності професійного статусу (в цьому разі – спортивних захоплень). У найпростішому вигляді це виражається в тому, що молоді батьки, які захоплюються тим чи іншим особливо ризикованим видом спорту, з появою у своїй родині потомства не відмовляються від своїх екстремальних уподобань, а залучають до них малюка.

Був зафіксований випадок, як одна сноубордистка приїжджала на схил вагітною на останніх термінах. Звісно, з гори вона не з'їздила, зате поряд їздила на звичайних бігових лижах. Чи поставить вона свого малюка на дошку, лишень він навчиться впевнено ходити і зберігати координацію? Впевнено можна сказати, що: «Так». А що говорити про тих батьків, які беруть своїх дітей у гори, в ліс, або на річку? Може, ці дітлахи не стануть у майбутньому альпіністами чи каякерами, але, швидше за все, займатися якимось екстремальним спортом будуть. Такий досвід не забувається. Є ще один варіант залучення дітей та підлітків до екстриму. Це відбувається тоді, коли батьки стають тренерами і наставниками власних дітей. Наприклад, у московській команді з мототріалу «Пілот» катаються молоді хлопці – чотирнадцяти та дев'ятнадцяти років, тренує їх рідний батько. Ось така спадкоємність поколінь. Відомий російський віндсерфер Всеволод Шульгін із дитинства залучив до улюбленого спорту свого сина. Зараз сину 17 років і він досить успішний райдер у молодіжній команді. На думку деяких дослідників, підлітку, який іде стежкою своїх батьків, простіше досягти успіху в «сімейній справі», аніж тому, хто проторює власний шлях. Це пояснюється багатьма причинами. По-перше, син екстремала з найперших днів життя переймає безцінний досвід свого батька, «вариться в цій екстремальній каші», спілкується з потрібними людьми, веде відповідний спосіб життя. По-друге, така дитина отримує потужну підтримку та супровід з боку батьків, що виражається як у моральній, так і в матеріальній сфері (екстремальний спорт – задоволення дороге). А підлітку, чії батьки ніколи в житті не захоплювалися пошуком гострих відчуттів, доводиться починати з нуля, набуваючи власного досвіду, відчувати спротив оточення, та нерозуміння з боку батьків.

Іноді, звісно, відіграють роль деякі інші чинники. Наприклад, місце помешкання родини. «На Гаваях людина одразу народжується сервером», – любить повторювати В. Шульгін [10]. Велику роль відіграє також матеріальна забезпеченість батьків, психофізіологічні особливості особистості тощо. Останнім часом усе більше підлітків приходить в екстремальний спорт тому, що це модно. Вейкбордінг, сноубордінг, серфінг, – це не просто види спорту, це ціла культура, або, як кажуть самі райдери, це – «стиль життя». Тут важливі не лише самі фізичні вправи, а й одяг, музика, сленг, особливе спілкування (тусовки). Спеціально для прихильників гострих відчуттів знімають відеофільми особливого жанру, так зване екстримвідео, на телебаченні транслюють передачі про екстремальний спорт, випускаються десятки спеціалізованих журналів, створено сотні тематичних інтернет-сайтів.

Та й самі змагання перетворюються зі спортивного змагання на видовище шоу, куди додаються виступи популярних музикантів. Індустрія екстремального спорту переживає справжній бум, адже бути екстремальним, як ми вже зазначали, дуже модно.

В таких умовах, коли екстремальні види спорту тиражуються всіма ЗМІ й активно використовуються в рекламі, з'являється особливий клас екстремалів – ті, кого тусовки привертають більше, ніж сам спорт. Їм подобається екстремальний образ поведінки у всьому, а досягнення успіхів у спорті для них необов'язкове. Такі модники ганяють за останніми новинками спорядження й одягом найвідоміших брендів, відвідують тематичні вечірки, ведуть «відв'язний» спосіб життя. Хто понад усе схильний до моди? Молодь, хлопці й дівчата років 14-20. Природно, компанії із світовим ім'ям, так звані брендові, заробляють на шаленому попиті цієї вдячної категорії покупців мільярди доларів. Звісно, більшість цих хлопців беруть до рук дошки (ролики, велосипеди тощо) лише тому, що «зараз – це модно!», але може статися, що хтось із них не на жарт захопиться, наприклад, сноубордингом, і навіть досягне непоганих результатів у цьому виді спорту.

Висновки. Нема таких терезів, на яких можна було б виважити, чи дійсно такі вже «екстремальні» всі альтернативні види спорту. Статистика травм у екстремальних видах спорту, звісно, лякає, але, інші види спорту (регбі або фігурне катання) можуть бути більш травмонезбезпечними. Це просто – інший спорт. Для когось – привабливий, для когось – ні, і, не зважаючи на те, що існує так багато пояснень схильності дітей і підлітків до екстриму, до кінця зрозуміти або пояснити однозначно природу цього явища все одно неможливо. Чи гени потужно заявляють про себе чи просто підліткова активність; вплив авторитету батьків чи прагнення слідувати моді; уподобання близьких друзів чи референтної групи є тим важелем, який штовхає підлітка до цього неординарного спорту.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аддиктивное состояние человека: Учеб. пособие / С.В. Дремов, А.М. Уразаев, Н.Л. Мамышев. – Томск: Изд-во Томского гос. пед. ун-та, 2000. – 90 с.

2. Андреев Н.А. Асоциальное поведение несовершеннолетних / Андреев Н.А. – Самара: Изд-во Самарського юрид. ин-та Минюста России, 2000. – 153 с.

3. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности. / Асеев В. Г. – М.: Мысль, 1976. – 158 с.

4. Иванов В.Н. Девіантна поведінка: причини і масштаби // Соціально-політичний журнал. – 1995. – №2. – С. 28-35.
5. Личко А.Е., Попов Ю.В. Делинквентное поведение, алкоголизм и токсикомания у подростков. – М.: Просвещение, 1988. – 185 с.
6. Миньковский Г. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних / Миньковский Г. – К.: Политиздат Украины, 1987. – 215 с.
7. Осипова О.С. Девиантное поведение: чи благо зло? // Социс. – 1988. – №9. – 26-38 с.
8. Реан А. А. Психология изучения личности: Учеб. пособие / Реан А. А – СПб.: Изд-во Михайлова В. А. – 1999. – 288 с.
9. Савельев Ю.Б., Салата Т.М. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? // Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К.: НАУКМА, 2009. – Т. 97. – С. 71-75.
10. Врожденная любовь к риску. Режим доступу: <http://www.vokrugsveta.ru/telegraph/theory/378/>